

A halálhoz és temetéshez fűződő szegedi néphagyományok.

Az egyszerű nép nem fél a haláltól. Jól tudja, hogy *halál ellen ellen nincs orvosság*. Már életében gondol az utolsó útra, különösen amikor túljut a delelőn: *hatvan felé, hazafelé*. Hogy épületes halállal haljon meg, imádságaiban folyton kéri Istent: *né hagyj münket híveidet Szentség nékü világbú kimúlni*. Akadnak olyanok is, akik koporsójukat még életükben, javakorukban megveszik. Kijelölik ruhájukat, hogy melyikben temessék el őket. Egyes régivágású asszonyok kifésült hajukat egész életükön át kispárnába gyűjtik és meghagyják, hogy ezt *akkor* majd a fejük alá tegyék.

A halálnak a szegedi néphit szerint is *előjelei* vannak. Ha a kutya nagy gödröt kapar és szűkül, ha a tyúk kukorékol (az ilyen tyúkot baltával szokták lenyakazni), ha fehér galamb röpül át a házon, ha valakinek álmában kiesik a foga, kenyeret süt, vagy meszel, akkor biztosan meg fog halni a családból valaki. Ha új házba költöznek, a házastársak közül hamarosan meghal valamelyik. Ennek elkerülése végett közvetlenül a házbalépés előtt kakast, vagy macskát dobnak be maguk előtt.

Amikor a beteg már nagyon *utójján van*, sokszor tesz *végrendeletet*. A XVIII. századból fennmaradt egy polgárasszony végrendelete, amely szépen jellemzi a kor vallásos világát, de művelődési viszonyait is:

Az Tellyes Szent Háromság Neviben, Attyának, Fiúnak és Szent Lélek Istennek neviben Amen.

Én alább írt Istennek kegyelmébül elmémébül épp és egész, de testemben beteges, azértis, elsőben Istennek ajánlom Lelkemet és Testemet a Földnek gyomrában, ahonnét eredetét vette, az keves ingó és ingatlan Javaimról következő rendeléseket tészek et quidem.

Primo. Egy Borjas Tehenet nyári fiával edgyütt hagyom Kaszta Jánosnének.

2do. Tisztelendő Pater Franciskanusokk temetésemért egy medő Tehenet.

3tio. Tisztelendő Pater Piaristakk Temetésemért és Misse szolgáltatásáért (secundum aestimationem) egy negyedfü Tinót.

4to. Boldogságos Szűz Anyánk és Sz. Ferencz Congregatiojára egy jó negyedfü Úszót hagyok.

5to. Egy rugot Borjút hagyok Szent Péteri Évának.

6to. Szabatkán lévő szőlőmet hagyom a melly Istenben boldogult Uram-

mul marad, Puskás János fiainak, Ferenc és Markonak hagyok.

7mo. Item azon Puskás János maradékainak hagyok egy napi szántó-földet.

8vo. Nem különben Puskás Andrásnak és Puskás Balásnak is egy egy napi szántó-földet.

9no. Nyolc napi szántó föld ezek kívül maradnak négy napi szántó föld secundum aestimationem hagyom Szent Antal Altárára Szent Missék szolgálatokra Istenben boldogult Uram és magam Lelkünkért. Másik 4 napi szántó földet pedig Szent Joseph Oltárára ugyan boldogult hőtvesem és magam Lelkeiért Sz. Missék szolgálatokra.

10mo. Huszta Ilona Leányainak két Aranyokat.

11mo. Lossoncz Örsének hagyok egy Aranyat.

12mo. Farkas Jánosnak hagyom Keresetben lévő engem illető Pusztát sok rendbéli tett szolgálattyaért.

13mo. Ami némő Pénz életem után fog maradni, tehát azon Pénzből ide való Ispitályra hagyok 25 Rhen. fkat az többi pedig adattassék Tisztelendő P. P. Franciskánusokk Szent Missék szolgáltatására.

14to. Nem különben a melly mente Császár Katalinél volt és nékem legáltatott, aztat Tisztellendő P. P. Franciskánusokk hagyom ugyan secundum aestimationem az ezüst gombokkal együtt és azon ára sz. Missékre applicatassék.

15to. Az kopott Mentémet hagyom Öreg Sárkánynének, az ezüst gombokon kívül, azon Gombok pedig eladattassanak és Sz. Misse szolgálatra adattassanak.

16to. Káv szénő Szoknyámat hagyom Gyapjas Istvánnénál levő Lakos Farkas Katalinnak.

17mo. Egy hosszú Párnát egy fő allul edgyütt hagyom Clara névű Leányzónak Item egy ködmeny Pruszliket.

18vo. Egy ingemet Szolgálónak hagyom Kovács Katának.

19mo. Item egy új ingemet Clara szolgálónak, az többi fehér ruhám adattassék a szegényeknek.

20mo. Banátban lévő szőlőmet hagyom Lossoncz Ferencz kisebbik Uramnak, míg él, ő kegyelme halála után pedig legyen Kaszta Jánosnéé, mindazonáltal lelkemről se feledkezzenek.

Melly utolsó fönt említett Csekély ingó és ingatlan lévő javaimról rendelésemet alább írt Uri személyek előtt mindenekben helyben hagyom, approbalom és saját kereszt Vonásomalis meg erősítem.

Szegeden die 23tia 8bris 1743

+ Szent Péteri Éva¹

Manapság is úgy van, hogy a *jussból* olykor a béresnek, szolgálónak is hagynak egy-egy részt.

A halálos beteg legtöbbször maga kívánja a Szentséget. Azt tartják, hogy annak a papnak, akinek valamilyen okból a Szentsé-

¹ Tápay Szabó Gabriella: *Szeged erkölcssei a XVIII. században*. Szeged, 1933:38.

get vissza kell vinnie, engesztelésül akkornap bőjtölnie kell. Ennek az egyházi előírásokban tudunkra nincsen nyoma. Valószínű, hogy a franciskánus gyöngédség egyik helyi megnyilatkozásával van dolgunk. A beteget nem szabad nagyon siratni, mert akkor nehezen hal meg. Ha sokat küzd a halállal, arra is gyanakszanak, hogy haragosa van. Az illetőt ilyenkor elhívják, hogy megbéküljön a beteggel. Hogy haláltusáját megkönnyítsék, kezébe égő szenteltgyertyát adnak, miközben hozzátartozói az időközben megérkezett *énekösasszony* irányításával ezt szokták imádkozni:

Atyaisten légy velünk, Fiúisten mellettünk, Szentlélek Uristen fölöttünk, Boldogságos Szűz előttünk, két koronás angyal két vállunkon, Krisztus szent kenete szívünkön. Krisztus szent teste nyelvünkön, Boldogságos Szűz ereje mindönkő velünk lögyön. Aki erősebb ennél, az ártson nekünk!

Ó szentségös Szűz Mária, bűnösöknek pártfogója, most is viselj gondot reánk, ha égyün végóránk, mutasd anyánknak magadat, kérd érettünk Fia-dat, hogy aggyon boldog kimúlást, mönyben szent színe látását. Uram hall-gasd mög könyörgésünk és a mi kiáltásunk jusson eléd!

A haldokló szószólója az *énekös asszony*. Ő imádkozik és énekel a nevében, ő könyörög a haldokló névadó patrónusához is, hogy utol-só küzdelmében siessen oltalmára. Amikor aztán végre *égyün az üdő*, azaz beköszönt a halál és a család tagjai tanácstalan megrendülés-sel állják körül a halottas ágyat, az énekösasszony lesz a messzire költözöttnek szertartásmestere, aki a szakrális és mágikus hagyomá-nyok érvényesítéséről illendően gondoskodik. Az ajtó kilincsét szen-teltvízzel meghinti, hogy a gonosz ne merészeljen bejönni a halott lelkéért. Az ablakot meg kinyitja, hogy a lélek szabadon szárnyal-hasson Istenhez. A gazda halálát a környéken itt-ott megjelentik a jószágoknak is: a gyász jeléül a lovakat szabadon eresztik. A mé-hek a halott után akarnak repülni, de valaki eléjük áll és azt mond-ja nekik, hogy ne sirassák gazdájuk halálát. Az énekösasszony a ha-lott mellé égő szenteltgyertyát állít, lehúzza a szemhéjját: ha nem sikerül, rézpénzt rak a nyitvamaradt szemre, mert ha „ránézne“ va-lakire, az is követné a halálba. A testet kinyújtja, az állat felkötí, a kezeket keresztbe rakja, az újakra rátekeri az olvasót. Közben mások megállítják az órát, a tükröt letakarják, a tüzet kioltják. Gondoskod-nak szenteltvízről is, amellyel — rendszeren rozmaringszál segítségével — minden látogató *mögszentöli*, azaz meghinti a halottat.

Az énekösasszony dolga a halott fűrösztése és megtörlése is. A fűrösztővizet *járatlan helyen* ássák el, mert aki beelép, sárgaságba esik. A törülköző a koporsóba kerül. A férfigalottat valaki megbor-rotválja, a borotvát utána nyomban el kell ásní. Majd felöltözteti a halottat, sokszor a menyegzős ruhája kerül rá. Lábára harisnyát és szánalomból papucsot húz, mert szegedi hiedelem szerint a menyor-szágba ívelő híd tövisekkel van kirakva. Alsótanyán úgy vélik, ha a halott férj gatyamadzagját elől kötik meg, az özvegy férjhez mehet.

Ellenben ha a kötés hátul történik, özvegyen kell maradnia. A felöltötetett és fehér lepedővel leterített halott gyékényen pihen, amíg koporsóját nem hozzák.

A halott koporsójába úrnapi virágot tesznek, lehetőleg olyat, amelyen a Szentség pihent a sátorban. Hóna alá nádból való keresztet raknak. Mindez a gonosz lélek elriasztására szolgál. A fiatal halott koporsójába rozmaringot is raknak. Az a hit, hogy a föld alatt befolyja a tetemet. Az eladólány-halottat, mint Krisztus jegyesét menyasszonyi ruhába szokták öltöztetni. A halott felravatalozása egészen a legújabb időkig a háznál, a tiszta szobában történik. Az énekössasszony naplemente után le szokta takarni a testet és nem engedi meg nézni senkinek sem. Azután keresztet fektet a mellére, hogy a gonosz lélek éjszakának évadján ne vehessen erőt a halotton. Reggel azonban újra kitakarja, megigazgatja, megmosdatja, megfésüli, majd imádságba kezd fölötte.

A halottat mindennel ellátják, amit földi életében magával hordott. Ékszereket azonban nem adnak vele, mert ezekre semmi szükség nincs a menyországban, van ott elég. Végső rendelkezéseit is teljesítik, adósságait kifizetik, mert ellenkező esetben hazajár. Alsóvároson valakinek halottja megjelent álmában és szemrehányásokkal illette, mert nem adtak vele zsebkendőt. Másnap az illető kiment a sírhoz, ahol elföldelt egy zsebkendőt. Most már a halott nyugton hagyta.

A halott mellett éjjel-nappal gyertyák égnek. Ha marad belőlük; részben halottak napján, részben a halott nevenapján gyújtják meg és lelkiüdvösségéért imádkozik a család mellettük. A ravatalon szenteltvíztartó, amelyből — rendszeren rozmaringszállal — minden látogató meghinti a tetemet. A halottnézőket egyébként nem szokták kísélni, mert ellenkező esetben ők is hamarosan meghalának.

A halottat a halál beállta után következő második, harmadik napon temetik. A közbeeső estéken *vérasztani* szokott féléjszakán át a nemzetség, szomszédság. Az énekesasszony halotti énekeket énekel és a halottak olvasóját imádkozza, a többiek pedig mind elismélik. *Tápérol* való a következő, *Jedermann*-szerű virrasztó ének; amelyből a *Lélek* és *Halál* párbeszédét itt közöljük:

Lélek: Óh jaj félek! Igen rettegek:
Jaj mit miveljek, hova rejtezsek?
Mit látok?

Halál: Te akitől félsz, én Halál vagyok,
Ki minden rendet, ifjat és vénet
Levágok.
Hozzád is azért jöttem veszedért,
Azért szót se tégy, indulni kész légy,
Velem mégy.

Lélek: Veled nem megyek, mert tőled félek,
Azért utadat, feltett célodat
Máshoz tedd.

Halál: Nálam kegyelmet, ne keress kedvet,
Azért ne késsél, hamar készüljél,
Jőjj, siess.

Lélek: Pár esztendeig, avagy csak félig
Rajtam könyörülj, reám ne készülj,
Kardoddal.

Halál: Sem nap, sem óra, sem egy minuta,
Nálam grácia nincsen parula,
Meghalsz ma.

Lélek: De mit vétettem? Kinek mit tettem,
Hogy így lerongálsz? Semmit sem sajnálsz,
Kegyetlen.
A szent keresztiség, ez a nagy szentség
Lemosá.
Miért hát nem nézed, miért nem tekénted
Szelíd szépségem és gyengeségem,
Óh Halál!

Halál: Én szépségeddel, gyengeségeddel
Én nem gondolok, nem irgalmazok,
Csak menj el.

Lélek: Óh te kegyetlen! Ha engem nem szánsz,
Atyám szerelmit, hulló könnyeit
Bár sajnáld.

Halál: Atyád szerelmit, hulló könnyeit
Ingyen sem nézem, azt fel nem veszem,
Csak menj el.

Lélek: Testvéreim sírnak, látod jajgatnak,
Azért ne készülj, kérlek ne örülj
Vesztemen.

Halál: Sem egy, sem másra, nézek sírásra,
Reád karomat vetem kardomat,
Csak menj el.

Lélek: Ifjúságomat, virágzásomat
Ugyan tekintsd meg, óh kérlek szánj meg,
Ne ölj meg!

Halál: Nékem a virág olyan, mint fűz ág,
Elöttem szépség, nincs semmi mentség,
Csak menj el.

Lélek: Óh, de mégis szánj, velem így ne bánj,
Mikor erődben, friss egészségben
Voltál életedben, volt módod benne,
Most menj el!

Lélek: Óh hadd készüljek, készen hadd menjek,
Ne siess hamar én végórámmal,
Óh Halál!

Halál: Irgalmat tovább, ne várj gráciát,
Halál poharát, mérges italát
Rád öntöm.

Lélek: Nincsen irgalmad, irgalmat ne adj,
Élőben se hagyj, én már nem bánom
Mert csak testemben, de nem lelkemben
Sérthetsz meg engem, mert magához vesz Istenem.
Amit kérsz, adok, ha csak adhatok,
Csak ne bánts!

Halál: Adomány nem kell, de halnod meg kell,
Király, vagy koldús, olyan mint adós,
Csak menj el.

Lélek: Ha adomány nem kell, vagyonom sem!
Óh megállj még, kevéssé s halld meg,
Mit kérek!
Kérlek kevéssé én rajtam késsél,
Hadd könyörögjek hív Teremtőmnék,
Óh Halál!

Halál: Nem most kellene jutni eszedbe
A megtéréseid és könyörgésed.
Csak menj el!
Istenem.
Óh én Istenem! Vegyed kedvedben
Én bűnös lelkem, néked szentelem,
Úgy légyen.

A *vérasztás* egyébként ma már erősen hanyatló szokás, mert a halottat újabban nem szabad a háznál ravatalozni és így a környezet erősen megváltozott, a hagyományos közösségi megnyilatkozások számára alkalmatlanná vált.

A temetésben, a halott utolsó földi útjában van valami ünnepé-

lyesség, hiszen itt közösségi eseményről van szó, amelynek megvan a maga rendtartása és ehhez a család élő tagjai természetes kötelességgel alkalmazkodnak. Különösen a *boldog világban*, azaz régebben a család sokat adott arra, hogy a temetés minél ünnepélyesebben történjék, mert egyrészt félt a megszólástól, másfelől pedig úgy érezte, hogy a halottnak ehhez joga van. Éppen ezért az *Isten nevében* való temetésre — ahol a fölmerülő költségekről a város gondoskodik, a fehéringes pap pedig a kántorral éppen csak az előírt liturgikus ténykedésekre szorítkozik — csak a legritkábban került sor, inkább összeállt az egész atyafiság, hogy a *tüsztlőségös* temetésről gondoskodják.

A családtagok gyászba öltöznek, az asszonyrokonok fejére fekete selyemkendő, a lányok hajába, férfiak kalapjára fekete szalagot vesznek.

A temetés rendszeren a kora délutáni órákban szokott lenni, hogy a tanyai rokonok is idejében hazaérhessenek. A koporsó leszögezése előtt különös szertartásnak lehetünk tanúi: aki fél a halottól, az keresztbetett két kezével megfogja és kissé megrángatja a halott lábujjait. Ettől el kell a szorongásának múltnia, nem kell a hazajáró lélektől tartogatnia.

Amikor a népi társadalom patriarkális szelleme még elevenebb volt, a gyászban az egész közösség osztozott. Megadta az utolsó tisztességet a halottnak azzal, hogy még a legnagyobb dologidőben is megjelent a búcsúztatáson, vagy szegediesen *énekiésen*. Ilyenkor az énekesasszony gyertyát osztogat a halott atyafisága, szomszédjai, barátjai között. A pap keresztjére, zászlókra, lovakra fehér kendőt kötnek.

A búcsúztatás szövegét külön meg szokták a kántorral beszélni. A kántor ugyanis a halott nevében névszerint idézi az összes hozzátartozókat: házastársat, szülőket, gyermekeket, testvéreket, együttesen a rokonokat, komákat, komaasszonyokat, szomszédokat és utoljára a „végtiszteletadókat“. A szerényebb temetéseken a *Szentháromság énekét* szokták a kántorral énekelteni. Özvegyasszonyok búcsúztatója gyanánt a *Rúth éneke* is sokszor hallható.

Ma már szinte teljesen elhagyták a *siratást*, a fájdalomnak ihletett kifejezését, amelyről pedig még a múlt századból több följegyzésünk van. Egy *felsővárosi* férjsirató:

Ó lelköm galambom, hű páram, hej csak még éggyet szólná hozzám!
Csak még éecő vetnéd rám mosolygó szömöd!
Hej de nem mondod többet: gyémántom, rubintom!
Óh hogy felejtselek el?
Hogy felejtsem el azt a sok szép szavad?
Nincs mán neköm sénkím e világon!
Kinek panaszójjam é bajomat-búmat?
Kedves galambom, jó páram!

Árva löszök én már, ha aranyos is a kapufélfám!
Jaj de nagy árvaságra hagytá!²

Egy *törökkanizsai* édesanya így siratta kisfiát:

(a háznál)

Jaj kedves kis fiam
Gyönyörű madaram,
Jaj de kiszáltá mán
Az én karom alól!

(Az úton)

Ugyan möre mönnyek,
Hogy főtanájjalak,
Akárhun kereslek,
Séhun sē tanállak.

(A temetőben)

Jaj kedves kisfiam,
Gyönyörű madaram,
Nem látom arcodat,
Csak a sírhantodat.³

Egy *lőrincfalvi* lány édesanyja elhantolásánál így kesergett:

Jaj édös dajkám,
Mingyá hazaérsz mán,
Bemógy mán a házba,
Nem gyűsz tē mán vissza.
Jaj kedves dajkám,
Mingyá hazaérsz mán.⁴

A búcsúztatás után megindul a menet a temetőbe. Élén a halott keresztjét valamikor egy félkegyelmű vitte, akinek fáradságáért fehér kendő járt és a torban megvendégelték. A kántor útközben is szokott egy-egy verset énekelni. A halottat valamikor a *Szent Mihály lován* vitték, az elnevezéssel a lelkét akarták a mennyei seregek vezérének oltalmába ajánlani. Már emberemlékezet óta azonban a *halálkocsi* járja, amelyet a *halálmadarak*, azaz a temetkezési vállalat díszbecöltözött emberei kísérek. A meglett korú halottat fekete, a fiatal pedig fehér ló húzza, az ülés terítőjének színe is eszerint változik. A legény, vagy lányhalott temetési menetének élén egy lány, illetőleg legény viszi a menyegzős hangulatnak megfelelően a mirtuszkoszorúval díszített *szüzpárnát*. *Röszkén* a Boldogságos Szűz templomi szobrának koronáját szokták levenni és ezt helyezik a szüzpárnára. A *korozsmába* öltöztetett csecsemő halott koporsóját a kereszt-

² Kovács János: *Szeged és népe*. Szeged, 1901:294.

³ Kálmány Lajos: *Szeged népe*. III. Szeged, 1893:144.

⁴ Kálmány: u. ott.

anyja viszi ki a hóna alatt a temetőbe. A kisgyerekeket egyébként nem szokták siratni, hiszen angyal, a család mennyei pártfogója lesz belőle.

A sírásásban, elhantolásban a gyászolók Szegeden nem vesznek részt. A sírásó is mást fogad, ha akár vérszerinti, akár lelkirokonait (keresztzüleit, keresztgyermekait, kereszttestvéreit) kellene elföldelni. Az új sírt a gyászolók, főleg a legközelebbi hozzátartozók háromszor megkerülik, ami eredetileg bizonyára a hazajáró lélek félrevezetésére szolgált. Közben imádkoznak, főleg az *Üdvözlélynék* egy sajátosan alakult változatát kedvelik.

Ha a halott valamelyik jámbor társulatnak (harmadrend, olvasós társulat) is tagja volt, akkor társai zászlóval, fáklyával kísérik utolsó útjára, a sírnál pedig különleges ájtatosságot végeznek, majd misét szolgáltatnak érte. Jellemző, hogy a régi kultikus közösségi szellem laikus formában tovább él a népkörök, temetkezési egyesületek vég-tisztességadásában is, amelyekből a szakrális tartalom természetesen már hiányzik, de a színes, ünnepélyesnek ható külsőségek mégis a megillető keretbe foglalják a halál kozmikus titkát és így évszázados hagyományokat őriznek. A szegedi nép különösen a *hajósögyletbe* (Szegedi Önségélyző Hajósögylet 1848 óta) lép be szívesen.

Sajátságos, okvetetlenül pogányeredetű szokás a *halottas tánc*, amelyet az idők folyamán országszerte éppen Szeged kirajzott népe őrzött meg legtovább. A szokás abban a hiedelemben gyökerezik, hogy a házasulandó sorba serdült halottat ki kell házasítani, el kell lakni a menyegzőjét, mert ehhez joga van. A múlt század derekán *Pécskán* az egyházi szertartás után az ifjú halott sírjánál táncolt a fiatalság. Később a papság ostorozó szavaira kultikus táncukat a temető kapujánál, de a temetőn belül járták el, majd odahaza ellakták a lakodalmat. Egy másik múlt századbéli följegyzés szerint Csongrád-megyében ha legény, vagy lány halt el, pajtásai megjelentek nemcsak a temetésen, hanem a toron is, ahol ilyenkor táncoltak és daloltak. Nem azért, hogy mulassanak, hanem azért, hogy ellakják a lakodalmat. Az *egyházaskérik* szerint azért választanak a halottnak menyaszszont, hogy a másvilágon legyen párja. *Tápén*, *Szőregen* is ismerték a *szomorú táncot*. A halott lakodalmának még századunkban is voltak *Szegváron* nyomai.⁵ Nagyon valószínű, hogy amikor a kereszténység Krisztus jegyeseként, vagy a menyország jegyeseként kezdte emlegetni a fiatal halottat, voltaképpen e pogányszokás megnevesítésére törekedett.

Feltétlenül ez az ősi képzetkör ihlette a következő, *Kálmány*-közölte félnépi búcsúztatót is, amely szintén *Pécskáról* származik, de nálunk is ismeretes:

⁵ *Kálmány Lajos: Halottak tánca*. Ethn. 1912:292.

Isten hozzád kedves atyám, ki hozzám kegyes voltál,
Itt gyászpompával elkészült menyegzőmre, kedvesim.
Kiket ma elhagylak, Istennek ajánllak, Jézussal megáldlak.

Kedvébe estem az édes Jézus Üdvözítőmnek,
Kit születésem napjától választék jegyesemnek,
Azt ígérte nekem, hogy ő kedvel engem, megjutalmaz egekben.

Sietek hát a szent hitre, a sötét gyászos földbe.
A muzsikának pengése lesz harangok zengése.
Az ágyam megvetve: sírom ki van szedve, nyugovásra készítve.

Örömatyám az én papom, mint jólelkű pásztorom.
Vőfély pedig és násznagyom itt éneklő kántorom.
A nyoszolyúlányom kapával az ásóm. Ez az én lakodalmam.

Vendégeim éhes férgek, készen állnak a sírban,
Eledelül engem várnak a sötét föld gyomrában.
Így hát kell búcsúzni, sírhoz közeledni, vendégimet táplálni.

Leteszem ott a fejemről a menyasszonykoszorút,
Mert hajamról leszedi azt földi féreg, aki rút.
Azután nyugodni, ítéletig lenni, itten fogok maradni.

Szűnik immár muzsikája lakodalmi pompának,
Vezet engem nyugovásra éneke kántoromnak.
Lelkem hát Istennek, testem pedig földnek hagyom s földi férgeknek.

Virgona ifjak és szüzek, akik még itten éltek,
Tanácslom, hogy az életben az Istennek éljetek.
Mert mi ma énvelem, holnap én azt vélem, veletek lesz nem kétlem.

Isten hozzád kedves atyám, ki hozzám kegyes voltál,
Nem különben édesayám, ki végemig dajkáltál.
Jézus legyen nektek éltetek s végetek, egekben vezéretetek.

Hozzátok tovább fordítom utolsó búcsúzásom:
Kedvelt, szíves testvéreim, kik őrzitek koporsóm.
Éljetek a hitben, teljes reménységben és égő szeretetben.

Szólok végezetre nektek kik itten jelen vagytok,
Gyászkoporsóm mellett álltok, köszönöm fáradságotok.
Testem felvegyétek, sírba kísérijétek, értem esedezzetek.

A temetés után a halottasháznál még nem is régen *torf* tartottak. A visszatérő gyásznépet az udvaron mosdóvíz, törülköző várta. Mindenki megmosta a kezét, még a kisgyerekek is, hogy sárgaságba ne essenek. Nyáron az udvaron, télen pedig bent a házban az énekesasszony irányításával megterítették az asztalt, amelyre rendesen kenyér, túró és bor került, tehát amihez nem kellett tüzet gyújtani. A torban egy teríték illetetlenül maradt: ez volt a halott része. Eh-

hez hozzátartozó nem nyulhatott, mert akkor a halott a másvilágon éhen maradt volna. Részét koldus kapta meg. A torban való kínálást nem jó megköszönni.

A középkorban szentelt borral kínálták meg azokat, akik útrakelnek, bücsúzkodnak, hogy *Szent János áldása* az út veszélyeitől és kísértéseitől megoltalmazza őket. Ezért itattak a haldoklóval is szentelt bort, aki olyan tartományba készült, ahonnan nem tért még meg utazó. A megmaradt szentelt bort azután a halotti torban itták meg a halott emlékezetére és lelkének üdvösségére. Ennek a régi tradíciónak maradványa, hogy a szegedi halotti torokban az énekesasszony maga elé vett egy üveg bort és egy kosár fölszelt kenyeret, elénekelve fölöttük a Szent János áldását:

Szent János áldása
Szálljon ezön házra,
A bennelakókat
Fordítsa vígságra . . .

Utána pedig a kenyérrel és borral sorba kínálta a torozókat, meg az ajtóra sereglett koldusokat.

A tanyai temetés a környezetadta körülmények miatt itt-ott eltér a végtisztesség hagyományos városi módjától: délelőtt van, hogy a messzire lakó atyafiság idejében hazaérhessék. A tanyai halottat is régebben a városba hozták őseinek sírkertjébe. Bizony az is megesett, hogy a szegényebbje ott a helyszínen pap nélkül temette el halottját, de a szertartás laikus része: fűrésztés, öltöztetés, virrasztás, ének és imádság nem maradt el. Azt a följegyzést, hogy ilyenkor tömjénnel rápipáltak volna a halottra, erős föntartással kell fogadnunk. A pap és kántor természetesen nem megy el a halottas házhoz, hanem a tanyai temetőben szokta elénekelni. A tort a szétszórtan élő atyafiság miatt mindjárt az elhantolás után lakják el. *Tömörkény István* leírása szerint „nagykendőket szednek le a kocsikról, azután a sok kocsijárás nyomán meglehetősen kopár mezőkre terítik. Az asszonyok és az emberek körülülük. Az emberek a kalapot leteszik, ami ritkaság, mert még otthon a házban is viselik, csak evéskor nem, de mert itt is ennyivaló következik, hát letették. Sipka csak két ember fején maradt: a fiatal házas halott apjácán, meg a testvérjéén. Jelzésül annak, hogy ők a házigazdák és a vendéglátók. Előbb kenyereket szedtek le a kocsikból, az emberek karajokat vágtak az asszonyoknak, emezeknél nem volt bicska. Azután húst, szalonnát, bort és túrót szedtek ki a saroglyák szénájából. Ettek és ittak békességesen . . .”⁶

A halott lelkének üdvösségéért a miseszolgáltatáson kívül arra vállalkozó énekös-, vagy koldusasszonnyal ezer *Urangyalát* mondat-

⁶ *Tömörkény István: Temetések rendje a szegedi határban. Ért. 1905:177. V. ö. még Cserzy Mihály: Temetkezési népszokások Szeged vidékén. Ért. 1911:252.*

nak el. Erről az elajánlásról már kódexeink is tudnak. Mindenszentekkor kalácsot sütnek és szétosztják a temető kapuja előtt összegyűlt koldusok között. Halottak estéjén annyi gyertyát vesznek, ahány halottja van a családnak. Egyszerre csak egy szálát gyujtanak meg és addig imádkoznak mellette, amíg el nem lobban. Ezt végig megismétlik. Jellemző szokása a szegedi népnek, hogy ha evés közben a kenyérből szórakozottságból újabb darabot, vagy falatot vág le anélkül, hogy az előbb leszeltet már megette volna, akkor azt szokták mondani: *éhözöm van*. Ha nincs senkisésem távol, akkor valamelyik elhalt családtagra gyanakszanak és ilyenkor a koldusnak alalmaznát adnak, hogy különösen imádkozzék a halottért. Ha a halott népünk álmában éhes, akkor külön cipó süil a koldusnak. Újabban az a szokás kezd Alsóvároson kialakulni, hogy az elhunyt családtagok sírjára is állítanak karácsonyfát. Népünk halottjainak másvilági sorsa felől régebben a *csépai embörnél*, újabban a *lelei asszonynál*, vidékünk híres halottlátóinál szokott érdeklődni.⁷

Dr. Bálint Sándor

egyét. m. tanár,

polg. isk. tanárk. főiskolai előadó (Szeged).

⁷ Tanulmányunk személyes élményeken és megfigyeléseken alapszik. Csak egy-két adatot kellett átvennünk a felsorolt dolgozatokból.